

12. Wirsön C. D. af The Nobel Prize in Literature 1910 Paul Heyse. Presentation Speech [Електронний ресурс] / Wirsön, C. D. af. — Nobel Lectures. Literature 1901 1967 [Editor Horst Frenz]. — Amsterdam, Elsevier Publishing Company, 1969. — Режим доступу до інформації: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureats/1910/press.html.

An Interpretation of Femme Fatale Images Represented in the Short Stories by Paul Heyse

The article deals with the interpretation of women's images in the novellas of German writer of the second half of the 20th century Paul Heyse, whose work was unfairly forgotten not only by literary critics, but also readers. His writings are full of extraordinary women's images, which represent different variants of femme fatale image. This article focuses on three short stories by the writer «L'Arrabiata», «The Widow of Pisa», «Girl from Treppi». The research shows the modification of the femme fatale image from its positive implication to parody.

Key words: Paul Heyse, short story, women's images, femme fatale.

УДК 821.134.2–312.109"18/19"М. де Унамуно:159.923.2

Ольга Маєвська (Львів)

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: КОНФЛІКТ ВІРИ І СУМНІВУ В РОМАНАХ МІГЕЛЯ ДЕ УНАМУНО

Мігель де Унамуно переживає кризу релігійності, притаманну добі модернізму. Вона настільки глибока, що стає наріжним каменем творчості письменника і відображається як складова агонічної ідентичності головних персонажів його романів «Авель Санчес», «Тітка Тула» та «Святий Мануель, добрий, мученик». У них можна простежити певну еволюцію релігійності: від сумніву у спасінні в релігії й існуванні Бога головного персонажа «Авель Санчеса» до створення домашньої церкви у «Тітці Тулі» та визнанні важливості віри і церкви для формування колективної ідентичності, навіть за особистої зневіри священика у «Святому Мануелі Доброму, мученику».

Ключові слова: релігійність, агонія, віра, сумнів.

Відмова від конфесійності, приналежності до конкретної церковної традиції — одна з особливостей модерністського світобачення, що пориває з традиційними соціальними інститутами (такими як церква), котрі, на думку модерністів, обмежують внутрішню свободу особистості. Цю позицію приймає і Мігель де Унамуно, котрий часто звертається до релігійної тематики у художніх і філософських працях. Але в іспанського автора релігійність постає як значно складніша проблема, бо, з одного боку, вона ґрунтується на успадкованому і вихованому католицизмі, що вважався основою іспанської модерної національної ідентичності, а, з іншого — звертається до проблеми віри у Бога й безсмертя, що становлять важливі складові особистісної ідентичності.

Відтак, мета статті — розглянути релігійну складову особистісної ідентичності у романах іспанського письменника і філософа першої третини ХХ ст. Унамуно, котрий, як і багато інших його сучасників-модерністів, наполягав на індивідуалізації релігії, інтерпретував її крізь призму власної особистості і в такий спосіб прийшов до створення власного різновиду релігії [2]. Як переконаний Унамуно, «застосування певної загальноприйнятої “догми”» становить спрощення релігійності. На його думку, догматична релігія призначена для відпочинку «лінивого духу», котрому достатньо, аби його «класифікували і помістили» в один із «квадратиків», в яких

«розміщують душі, кажучи про мене: він лютеранин, він кальвініст, він атеїст, він раціоналіст, він містик, або який-небудь інший заголовок, значення котрого вони до кінця не знають, але який дозволить їм більше не думати. А я не хочу бути класифікованим, тому що я, Мігель де Унамуно, як і будь-який інший чоловік, що прагне повного пізнання, стаю унікальним. “Немає хвороб, існують хворі” — кажуть деякі лікарі, а я кажу, що немає думок, а існують ті, хто думає» [17].

Тема віри й релігії у творчості Унамуно часто ставала предметом критичних досліджень [4; 5; 7; 9; 10; 14; 15].

Тому релігійність — важливе поняття для аналізу романів Унамуно. Вона охоплює суб'єктивне, індивідуальне сприйняття людиною сукупності релігійних норм і, водночас, закликає до повноцінної участі особистості в релігійній практиці; її також «можна розглядати як ціннісно-життєву орієнтацію, суб'єктивну якість свідомості індивіда, його внутрішню здатність до реалізації релігійних установок. Релігійність — це операційно інтерпретоване поняття, його сутність розкривається у спосіб визначення ступеня, рівня, характеру релігійності. Окрім того, позацерковне визначення релігійності — це підсумок власних шукань індивіда, його релігійне самовизначення, засвоєння релігійних цінностей...» [1].

Мета Унамуно — розкрити внутрішній світ людини, її інтимні переживання, сумніви, агонію (цей термін автор розуміє в етимологічному значенні як «боротьбу»), тобто відшукати спосіб відобразити приховані/невимовні сутності. Тому він надає феномену релігійності індивіда особливого значення, адже проблема віри, особистого спасіння у вірі, у церкві — це, мабуть, засаднича проблема для іспанського мислителя. Такою вона постає у його есеях, зокрема у творі «Про трагічне відчуття життя у людей і народів» (1913), і кристалізується в останньому філософському дослідженні «Агонія християнства» (написаний в 1925 р. у Франції й опублікований в Іспанії у 1931 р.).

Можна припустити, що до розуміння проблеми релігійності як засобу вираження внутрішнього світу індивіда, його правдивої ідентичності, Унамуно еволюціонував усе творче життя, що й відобразилося в його романах. Уже в передмові до роману «Туман» (1914) письменник коротко визначає сутність релігійності як однієї з двох головних складових національної ментальності іспанців. Словами одного із персонажів, який нібито пише цю передмову, Унамуно говорить наступне: «Саме релігійність робить чоловіка створінням войовничим і схильним битися, а може, навпаки, схильність битися приводить його до релігії, а з іншого боку, метафізичний інстинкт, цікавість пізнати те, що не має для нас великого значення, словом, первісний гріх робить чоловіка істотою чуттєвою або можна, навпаки, припустити, що саме чуттєвість розбуджує в ньому, як і в Єві, метафізичний інстинкт, прагнення пізнати науку добра та зла. А ще існує містика, метафізика релігії, яка народжується з чуттєвості войовничої» [3, с 16].

У романі «Абель Санчес» (1917), великому за обсягом описі, присвяченому агонії головного персонажа Хоакіна Монегро, автор ніби намацує шлях розкриття ідентичності через релігійність і використовує сповідь як засадничий метод, за допомогою котрого розкриває невимовний світ людини перед Богом. «Хоакін запитав себе, чи він справді не вірує, й вирішив спробувати, чи навіть без віри церква не зможе вилікувати його. І почав ходити до церкви, не ховаючись, так ніби кидав виклик тим, хто знав про його антирелігійні погляди, і зрештою примусив себе піти до сповіді. І коли він опинився у сповідальні, то спромігся вилити там душу: — Я ненавиджу його, отче, ненавиджу всією своєю душею, і якби я зовсім не вірив у Бога, якби не хотів вірити, я його вбив би. <...> — Тоді я не довіряю Богові тому, що він створив мене поганим, як створив поганим Каїна. Бог створив мене недовірливим» [3, с. 306–307]. Хоч релігійний досвід Хоакіна був короткотривалим і він згодом припинив свою релігійну практику, автор усе ж зберігає форму сповіді як засіб вираження невимовного — Хоакін пише щоденник, який називає «Сповідь».

Як зазначає Оксана Крупська, виконання релігійних обрядів, звичаїв позитивно впливає на психологічний стан індивіда, віра в Бога заспокоює, дає відчуття захисту, якщо серед оточуючих людина почувається самотньою, покинутою, вона все ж відчуває, що існує Хтось, до кого можна звернутися за допомогою та порадою, і існує Хтось, Хто обов'язково «вислухає», «пробачить», а отже, й заспокоїть совість, допоможе, змінить життя, позбавить

проблем. Тобто, релігія може виступати дієвим психотерапевтичним засобом впливу на людину [1]. Проте таким засобом для Хоакіна упродовж роману стає не Бог, а його дружина Антонія. Зв'язок Хоакіна й Антонії становить інший аспект релігійної проблематики роману, який затіняється психологічним аналізом заздрості (адже тема заздрості пов'язується із головною турботою Унамуно — прагненням безсмертя). Саме Антонія вважається репрезентацією життєвої віри, котра ґрунтується на щирості й смиренні, чіткому і незмінному усвідомленні існування вищої за людське розуміння Сили чи Авторитету. Таку віру Хемма Робертс, спираючись на визначення Сорена К'еркегора, назвала «вірою у свободу». Більше того, віра Антонії протилежна фаталістичним забобонам Хоакіна [13, с. 97]. Наприкінці роману Хоакін шкодує, що втратив свою єдину можливість спасіння — любов до Антонії. Він розуміє, що минуле не можна повернути назад, Антонія була дорогою добра, а він закрився у своєму «я», своєму демонічному змаганні. Власне, самоідентифікація Хоакіна з Каїном, опосередковано з дияволом, приводить його до агонічного існування.

Ідентифікація особистості через релігійність видається засадничою темою у романі «Тітка Тула». У творі Тула стає першим взірцевим персонажем, перед яким постає проблема особистого спасіння у спосіб досягнення вічного життя, що становить головну мету релігії як такої. На відміну від Хоакіна Монеґро, у неї не має конфлікту з Богом, вона, навпаки, творить церкву в родинному колі та фактично стає продовженням Антонії з роману «Авель Санчес». Для Тули релігія — це повсякденність, дотримання і виконання правил, які ведуть до спасіння. Це спасіння для Тули — духовне материнство. Турбуючись про сестриних дітей, вона ототожнює себе з Богоматір'ю: «Я свідомо обрала Пресвяту Діву й віддала себе під її заступництво, а вона, урешті-решт, вселила в мені глибоку любов до себе» [3, с. 380], а також мовиться про наслідування незайманого материнства.

Унамуно втілює у творі «Тітка Тула» свій неспокій, який виявляється в пошуку безсмертя, увічненні себе, що протистоїть таким універсальним категоріям, як ідея, норми і закони. Приклад — Тула, яка відмовляється від двох альтернативних соціальних інститутів — шлюбу і монастиря [3, с. 429]. За допомогою її образу автор укотре доводить, що для нього немає добрих чи поганих ідей, а існують бажання. Його дії визначаються вірою, а не доктриною. Це прагнення пов'язане з почуттями, що морально забарвлюють дію, яка видима, об'єктивна, у той час як побудження до дії — інтимні і суб'єктивні. Варто зазначити, що Тула релігійна, тому що могла слухати свій внутрішній голос із глибини душі та, попри усі сумніви, змогла дотриматися моральної вимоги свого серця, не піддатися пристрасті та реалізувати власні наміри, витворюючи своє безсмертя і безсмертя свого духу, який передався її творінню, духовній дочці Мануеліті.

Кульмінацією релігійності й агонічності стає роман «Святий Мануель Добрий, мученик» (1931), де саме християнське життя розуміється як агонічне. Священик Мануель, його парафіяни Анхела і Ласаро становлять тріаду персонажів, що виражають із трьох різних перспектив релігійність як засіб вираження ідентичності: професійної, яка передбачає віру — священика, котрий хоч і втратив віру, але продовжує виконувати свої функції для впевненості парафіян у вічному житті; жінки, вихованої у церковній школі, котра не піддається сумнівам; та скептика, що вірить у прогрес, але, урешті-решт, визнає світобачення священика.

Священик Мануель, протагоніст роману, — трагічний персонаж, який бореться між своєю невірою та прагненням і потребою вірити. Як зазначає Карлос Мата Індурайн: «Ця трагедія Мануеля, стає також трагедією самого автора Міґеля де Унамуно. Його ідеєю стає підтримання ілюзії, тому що релігія становить єдине рішення супроти беззмістовності існування, а віра — єдиним можливим спасінням від смерті, єдиним засобом для виживання і продовження життя. Мануель усвідомлює брак сенсу буття, вірить у небуття, відчуває як його притягує вічний спокій озера (самогубство, відсутність бажання чи бажання небуття)» [12, с. 124]. Він потребує і хоче вірити, проте не мовиться, за словами Педро Сересо Ґалана, про прикидання/вдавання, позаяк той не шукає власної вигоди у цій ситуації, а говориться про сумнів, що вислизає з-під контролю волі й огортає його як трагічна доля. Отже, хотіти вірити і не могли вірити — це донкіхотівське мучеництво головного персонажа Святого Мануеля [6, с. 725].

Важливий аспект в романі становить також ідентифікація Мануеля зі страждальним Христом (Унамуно зазначає у філософській праці «Агонія християнства», що християнство — це релігія Сина, Христа, який бореться зі смертю й агонізує на хресті) — лейтмотивом стає

внутрішня боротьба священика, виражена у фразі «Боже мій, Боже мій, нащо ти мене покинув!» [3, с. 512, 520, 527, 535]. Також Мануель ідентифікується із Христом — добрим пастирем, який піклується про найбільш знедолених («не спинився доти, доки не переконав колишнього нареченого одружитися із жінкою, яка мала позашлюбну дитину» [3, с. 510], «дарував сорочки убогим» [3, с. 511], «часто супроводжував лікаря у відвідинах хворих» [3, с. 515]), або ж прямі паралелі із життям Христа: Мануель оздоровлює кількох одержимих і біснுவатих, що приходять до озера у ніч на Івана [3, с. 510], Мануель висловлює бажання перетворити воду з озера на легке вино, «опісля вживання якого ми завжди веселилися б, не п'яніючи ніколи» [3, с. 516], та слова Анхели: «обох наших Христів — цієї землі й цього села» [3, с. 536].

Ідентифікація Анхели із Страждальною Богоматір'ю зумовлена тим, що Анхела стає духовною матір'ю Мануеля і співчуває його стражданням, як Марія, бачачи муки Сина. Показові епізоди, коли Анхела вислуховує сповідь священика, якому сама сповідалася для того, щоб втішити і розвіяти його думки [3, с. 519]; або: «Я допомагала йому, як могла, в його обов'язках: відвідувала його хворих — наших хворих — дівчат у школі, лагодила церковний гардероб <...> Я немов почала відчувати якийсь різновид материнської прихильності до свого духовного батька; я хотіла полегшити вагу його хреста» [3, с. 521]; й далі: «Ми вийшли з церкви і, вийшовши, у мені заговорило моє материнське лоно» [3, с. 531].

Відчуття внутрішньої агонії, якої зазнає Мануель, веретено сумніву і боротьби для відновлення віри, яка не зміцнюється, також переживав сам автор Унамуно (до цього він неодноразово повертається в есеях «Про трагічне відчуття життя», «Агонія християнства» або в «Особистому щоденнику»). Про автентичність різних релігійних криз автора написано багато, починаючи від першої у 1897 р., стосовно того, чи насправді «не вірять» або чи це виключно риторична постановка проблеми сумніву як способу інтелектуального мислення. Скажімо, Педро Сересо Галан вважає, що Унамуно присутній у цих двох вимірах [6], Антоніо Санчес Барбудо дотримується думки, що автор уписує в літературу свою невіру [16], Хуліан Маріас стверджує певну штучність інтелектуального сумніву [11]. Варто також виокремити думку Анхель-Раймундо Фернандес Гонсалеса, згідно з якою особистість Унамуно містила розум і віру, що були не просто протилежними аспектами, а суперечливими; він хоч і висловлював єретичні погляди, та все ж був особою глибоко релігійною, яка постійно ворогувала із власною потребою спасіння, вічного життя. Звідси виводиться його релігійний волонтаризм і обстоювання діяльності «так ніби» маєш віру [8].

Отже, Унамуно був типовим представником модерністської епохи, доказом чого може свідчити витворення власної концепції релігійності — агонізм, духовне батьківство/материнство, пошук універсального принципу, який слугував би для вирішення екзистенційних проблем кожної окремої людини чи спільноти.

Список використаної літератури:

1. Крупська О. І. Релігійність, релігійна свідомість, релігійні уявлення: психологічний аспект [Електронний ресурс] / Оксана Іванівна Крупська // Психологічні перспективи — 2010. — № 16 — С. 125–132. — Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/442/94/>
2. Ольшанський Д. А. Основы идеологии модернизма [Електронний ресурс] / Дмитрий Александрович Ольшанский. — Режим доступу: <http://anthropology.ru/ru/texts/olshansky/modern.html>.
3. Унамуно М. де. Вибрані твори / Мігель де Унамуно; [пер. з іспан. О. Маєвська та В. Шовкун]. — 2-ге вид. — Львів: Астролябія, 2012. — 576 с.
4. Abella Maeso M. J. Dios y la inmortalidad: el mundo religioso de Unamuno / María José Abella Maeso. — Estella: Verbo Divino, 1997. — 244 p.
5. Aranguren J. L. Sobre el talante religioso de Miguel de Unamuno / José Luis Aranguren // Arbor. — 1948. — № 11. — P. 485–502.
6. Cerezo Galán P. Las máscaras de lo trágico. Filosofía y tragedia en Miguel de Unamuno / Pedro Cerezo Galán. — Madrid: Editorial Trotta, 1996. — 861 p.
7. Collado J. A. Kierkegaard y Unamuno. La existencia religiosa / Jesús Antonio Collado. — Madrid: Gredos, 1962. — 235 p.
8. Fernández González A. R. Unamuno en su espejo / Angel Raimundo Fernández González. — Valencia: Bello, 1976. — 244 p.

9. Franchisena G. M. de Unamuno, entre la fe oculta y la duda manifiesta / Gloria Franchisena. — Córdoba, República Argentina: editorial de la Universidad Católica de Córdoba, 2006. — 132 p.
10. Garagorri P. Introducción a Miguel de Unamuno: el desnacer y la feliz incertidumbre / Paulino Garagorri. — Madrid: Alianza Editorial, 1986. — 147 p.
11. Marías J. Miguel de Unamuno / Julián Marías. — Madrid: Espasa Calpe S. A., 1997. — 224 p.
12. Mata Induráin C. Unamuno, del ensayo a la novela filosófica: La agonía del cristianismo y San Manuel Bueno, mártir [Електронний ресурс] / Carlos Mata Induráin. — Режим доступу: <http://hispanismo.cervantes.es/documentos/mata.pdf>.
13. Roberts G. Unamuno: afinidades y coincidencias kierkegaardianas / Gemma Roberts. — Colorado: Society of Spanish-American studies, 1986. — 144 p.
14. Sarasa San Martín J. El problema de Dios en Unamuno / Juan Sarasa San Martín. — Madrid: Editorial de la Universidad Complutense, 1989. — 613 p.
15. Savignano A. Unamuno y la nostalgia de lo eterno. El diálogo con A. Sabatier // Congreso Internacional Miguel de Unamuno (1998. Salamanca): Tu mano es mi destino / C. Flórez Miguel (coordinador). — Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2000. — P. 443–453.
16. Sánchez Barbudo A. Estudios sobre Galdós, Unamuno y Machado / Antonio Sánchez Barbudo. — Madrid: Lumen, 1981. — 397 p.
17. Unamuno M. de. Mi religión [Електронний ресурс] / Miguel de Unamuno. — Режим доступу: <http://www.ensayo.rom.uga.edu>.

Religious Identity: The Conflict of Faith and Doubt in Miguel de Unamuno's Novels

Unamuno's crisis of religiosity is characteristic of the era of modernism. It is so deep that it becomes the cornerstone of the writer's work and is reflected as a component of agonistic identity of the main characters in his novels «Abel Sánchez», «Aunt Tula» and «Saint Emmanuel the Good, Martyr». In these oeuvres one can trace a certain evolution of religiosity, from doubt of salvation in religion and the existence of God, through the protagonist of «Abel Sánchez» to the creation of a home church in «Aunt Tula» and recognition of the importance of faith and church for the formation of a collective identity, even given personal disappointment of the priest in «Saint Emmanuel the Good, Martyr».

Key words: religiosity, agony, faith, doubt.

УДК 821.133.1'06-2.09:94(44)-051Ж. Д'арк

Оксана Кім (Львів)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ЖАННИ Д'АРК У ФРАНЦУЗЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто специфіку інтерпретації образу Жанни д'Арк у французькій драматургії першої половини ХХ ст., зокрема у творах Шарля Пегі та Поля Клоделя. Особливу увагу приділено мотивам звернення авторів до цього типового образу світової літератури, а також визначено вплив «католицького відродження» у Франції на вибір жанрового втілення та ідейного наповнення таких творів.

Ключові слова: трактування образу, французька драматургія, «католицьке відродження», Шарль Пегі, Поль Клодель.

Наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. у французькій драматургії помітно зростає інтерес до національної героїні Франції Жанни д'Арк. Таке звернення до відтворення образу Орлеанської діви у літературі пов'язане, передусім, із «католицьким відродженням» (ряд французьких письменників, прагнучи до подолання декадентської переоцінки вартостей, знаходять опору в традиційних цінностях католицизму).